

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHISININIG PEDAGOGIK- PSIXOLOGIK BILIMLARINI INTEGRATSIYA JARAYONI

Bo’ronova B. I.

“Maktabgacha va boshlangich ta’lim metodikasi” kafedrası o‘qituvchisi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Chirchiq, O‘zbekiston.

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o‘rta ta’lim jarayonida fanlarni integratsiyalashning nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Integratsiya o‘quv predmeti mazmunini boyitish, o‘quvchilarda tafakkurning turli shakllarini rivojlantirish, nutq va tasavvurni kengaytirishga xizmat qilishi ta’kidlangan. Xususan, tarix fanining arxeologiya, etnografiya, san’atshunoslik bilan uzviy bog‘liqligi, tabiiy-matematik fanlarning o‘quvchilarni insonparvarlik ruhida tarbiyalashdagi o‘rni, san’at asarlarining tarbiyaviy va estetik ahamiyati ko‘rib chiqilgan. Mehnat ta’limi bilan fanlarning bog‘liqligi, bilimlarni amaliyotga tadbiq etish imkoniyatlari hamda o‘quvchilarda kasbiy ko‘nikmalarni shakllantirish jarayoni tahlil qilingan. Integratsiyalangan darslarning tuzilishi, ularning o‘quvchilar bilimini mustahkamlash, qiziqishlarini oshirish va turli fanlarda olgan bilimlarni bir-biri bilan bog‘lash imkoniyatlari keng yoritilgan. Shu asosda maqolada integratsiya o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularni ma’naviy va intellektual jihatdan har tomonlama tayyorlashda muhim omil ekani asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: integratsiya, umumiy o‘rta ta’lim, fanlararo aloqadorlik, tafakkur rivoji, san’at tarbiyasi, mehnat ta’limi, ijodiy qobiliyat, bilimlarni amaliyotga tadbiq etish, estetik tarbiya, o‘quvchilarning har tomonlama rivojlanishi.

THE PROCESS OF INTEGRATION OF PEDAGOGICAL- PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE OF A PRIMARY TEACHER

Buronova B. I.

Teacher of the Department of “Methodology of Preschool and Primary
Education”

Chirchik State Pedagogical University

Chirchik, Uzbekistan.

Annotation: This article highlights the theoretical and practical foundations of integrating subjects in general secondary education. It emphasizes that integration enriches the content of curricula, fosters the development of different forms of thinking, and enhances students’ speech and imagination. In particular, the article examines the interconnection of history with archaeology, ethnography, and art studies, the role of natural and mathematical sciences in nurturing humanistic values, and the educational and aesthetic significance of works of art. It also analyzes the relationship between labor education and other subjects, the application of knowledge in practice, and the process of developing professional skills among students. Furthermore, the structure of integrated lessons is described as a means of consolidating knowledge, stimulating interest, and linking information gained from different disciplines. On this basis, the article concludes that integration is a key factor in developing students’ creativity and preparing them comprehensively in moral and intellectual aspects.

Keywords: integration, general secondary education, interdisciplinary connection, development of thinking, art education, labor training, creative ability, application of knowledge in practice, aesthetic education, holistic development of students.

Kirish.

Bir o'quv predmetida bir-biri va chegaradosh fanlarni, yirik g'oyalar, omillar, hulosalarni cheklab birlashtirishdadir. Masalan, tarix kursining integrativligi uning arxeologiya, etnografiya, san'atshunoslikka tegishli dalil va nazariy hulosalarni o'z ichiga oladi. Umumiy o'rta ta'lim mazmunini shakllantirish barcha maktab predmetarini o'qitishni insoniylashtirish, ijtimoiy-iqtisodiy jihatlarini kuchayirishini ta'minlashga qaratilgan. Jamiyatshunoslik, tarix, o'qish sinfdan tashqari o'qish, musiqa, tasviriy san'at jamiyatimizning chuqur insonparvarlik tabiatini yorqin aks ettirishga qaratilgan.

O'quvchilarni insonparvarlik ruhida tarbiyalashda tabiiy- matematik fanlar sikli muhim rol o'ynaydi. Umumiy ta'lim mazmuni o'quvchilarni har tomonlama ruhiy rivojlanshga, ularda turli hil tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan. Har bir o'quv predmetini o'rganish bolaning materialni angash jarayonini, uni eslab qolishni, ta'sirchanlikni faollashtiruvchi, tafakkurni, nutq va tasavvurni rivojlantiruvchi ruhiy diqqatni yaratishga imkon beradi. Ayniqsa, bilish jarayonida bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lgan tafakkurning turlarini rivojlanirish juda muhimdir. Tajribaga asoslangan tafakkur umumlashtirish va hulosalar uchun tirik mushohada, dastlabki ma'lumotlarni yig'ish vazifasini bajaradi. U bolalarni real voqealarni, xodisalarni o'qishga, ularni qayd qilish va yig'ishga o'rgatadi. Abstrakt tafakkur ajratib olingan voqea, xodisalarlarda ularning mohiyatini ko'ra bilishga, aniqlashga imkon beradi. O'quv predmeti mazmunini tuzish pedagog amaliyot shu fanning asosiy kategoriya, tushunchalarining rivojlanish mantiqini hisobga oladi. Shu bilan birga, o'qituvchi va psixologlar o'quvchilar tomonidan materialni o'zlashtirishning yosh xususiyatlarini hisobga oladilar. San'at sohasidagi umumiy o'rta ta'lim mazmuni o'z ichiga g'oyaviy tomoni va to'kis badiiy shakli birligini hosil qiluvchi asarlarni o'z ichiga oladi. Badiiy jihatdan bo'sh, g'oyaviy jihatdan haqiqatta to'g'ri kelmaydigan asarlar bolalarning ruhiyatiga ta'sir qila olmaydi, tasavvur va tafakkurni rivojlantirmaydi, go'zallik va badbasharalik to'g'risida

tasavvurni shakllantira olmaydi. Bolalar bilan ishlashda san'at asarlarining chin badiiyligini hisobga olish, shakl va mazmunning birligi, ma'naviyat va xaqchilik prinsiplarini amalga oshirishda muhimdir.

Bola shaxsini har tomonlama madaniy rivojlantirish, insoniyat yaratgan barcha madaniy boyliklarni bilish bilan o'z xotirangni boyitsanggina madaniyatli bo'lasan degan fikrga asoslangan. Ayniksa tasavvurni uyg'otuvchi, ruxiy kechinmalarni faollashtiruvchi, shu bilan birga fikrlarni uyg'otuvchi asarlar juda tarbiyaviydir. Bunday umumlashtirish bolani bilish va ruxiy rivojlanishning yangi pog'onasiga ko'taradi. Shu asosda formal mantiqiy tafakkur, turli voqea-hodisalar o'rtasida aloqalar va bog'liqliklarni ko'ra bilish va o'rgana olish ko'nikmalari mustahkamlanadi va rivojlanadi.

O'quvchi qarama-qarshiliklarni topa bilish, ularning rivojlanish yo'nalishlarini to'g'ri tushunish va ularni o'z vaqtida yechish yo'llarini topishni o'rganadi. Dialektik tafakkur jamiyat hodisalarini uning barcha aloqa va vositalarida ko'rish qobiliyati bilan uzviy bog'liq. Umumiy o'rta ta'lim kelajakda bolalarga xohlagan fanni egallash imkonini beruvchi bilimlar asosini yaratadi. O'quv predmeti fanlarning mustahkam asosiga ega, zamonaviy ilmiy ma'lumotlarni tushunishga yetaklaydi, fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga olib keladi. Umumiy o'rta maktab uchun faqat hozirgi kunda ochilgan narsalar emas balki, avvalom bor, fanning asosini, nazariy o'rnini tashkil etuvchi narsalar ham zarur. Bundan tashqari har bir umumta'lim predmet o'quvchilarga xalq xo'jaligi ehtiyojlarini hisobga oluvchi o'quv materialining politexnik tabiatini yoritib berishga yunaltirilgan. Barcha o'quv predmetlarining politexnik mazmuni, hayot bilan bog'liqligi o'quvchilarni ishlab chiqarishda qatnashishiga asosiy eng oddiy ish qurollari bilan ishlashga yo'naltiradi. Bu bilan umumiy rivojlanishning chuqur asoslari, kasb tanlash asoslari o'rgatiladi. Fan qarama-qarshiliklarda rivojlanadi. Ular bilan muloqat qilganda o'quvchilar badiiy ma'lumotlar oqimini mustaqil hal qilish va ularga to'g'ri baho berishga o'rganadilar. Umumiy o'rta ta'lim uchun davrni yaxshi yoritib

beruvchi ma'naviy tarixiy ahamiyatga ega asarlarni tanlash kerak. Bunday asarlar bolani davrning ma'naviy hayotiga olib kiradi. Turli nuqtai nazarlarda va turli obrazlar orqali ular tipik hayotiy voqea va hodisalarni ko'rsatadi, o'tib ketgan zamonlar va bo'lib o'tgan janglarning to'liq tasvirini ko'rsatadi. Shuning uchun umumiy o'rta ta'limda o'zaro aloqalar va o'zaro to'ldirishlar katta ahamiyatga ega. Bolalarning yosh xususiyatlari murakkab obrazli xulosalar chiqarishga to'sqinlik qilmaydi. Mehnat ta'limi mazmuni va mundarijasini ajratish ham o'z xususiyatiga ega.

Mehnatni fan bilan maktabda o'rganiladigan o'quv predmetlari bilan uzviy bog'lash mumkin, hamda mehnatning o'quv-ijodiy xususiyati ilmiy bilimlardan foydalanish jarayoni orqali amalga oshiriladi. Ijtimoiy foydali mehnat jarayonida o'quvchilar oldiga olingan bilimlarni amalda qo'llash vazifasi yuklanadi. Va nihoyat, bolalar mehnatining mazmuni va tashkil etishni aniq mahalliy ishlab chiqarish, xalq xo'jaligi ehtiyojlariga tayangan holda, zamonaviy kasblar talablari asosida tuzish kerak. Bunday mehnat o'quvchilarni umumiy mehnat va konkret kasbiy ko'nikmalar bilan tanishtiradi, mehnatni fan asosida tashkil kilishni, bir mutaxassislikdan ikkinchisiga o'tishni ta'minlaydi. Mexanizator, chilangar, dehqon, molboqar kasblari o'quvchilarni zamonaviy kasblarga yunaltiradi, bolalarning umumiy rivojlanishiga, ishchi psixologiyasini shakllantirishga yordam beradi. Umumiy o'rta ta'lim mazmunining umumiy va o'ziga xos prinsiplari shulardan iborat. Integrasiya-o'quvchilarni o'qitish va tarbiyalashga yangi yondoshuv. O'quv jarayonida integratsiyalangan ta'limdan foydalanishga katta ahamiyat berilyapti.

Integratsiyalangan darslarning tuzilishi o'rganishning barcha bosqichlarida o'rganilayotgan materiallarning aniqligini va izchilligini, puxta o'rganilganligini va o'zaro mantiqiy aloqalarini talab qiladi. Bunga dasturdagi o'quv materialining ixcham va yig'ik ekanligi, undan tashkari o'quv materialini o'rganishning tashkil etishning ba'zi zamonaviy usullarini kiritish orqali erishish mumkin. Masalan: 1-va 2-sinfdagi «Atrof-olam bilan tanishish» kursining

barcha mavzulari bir-biri bilan chambarchas bog'liq. 3- va 4- sinfdagi «Tabiatshunoslik» darslari «Atrof olam bilan tanishish» kursini davom ettiradi. Uning dasturiga tabiat va insonlar mehnatidagi mavsumiy o'zgarishlarni kuzatish kiritilgan. O'quvchilar tomonidan atrof olamni o'rganish, o'qish, nutq o'stirish, matematika, mehnat ta'limi darslarida davom etadi. Shunday ekan, «Atrof 60 olam bilan tanishish» kursi predmetlararo aloqalar o'qituvchiga barcha o'qitilayotgan darslarda atrof olam haqidagi tushunchalarni shakllantirish bo'yicha ish olib borishga imkon beradi.

Boshlang'ich maktabdagi har bir predmet bu integratsiyalangan kurs, mazmun jihatdan ular tabiiy — matematik sikl fanlari bilan uzviy bog'liq, bu kichik maktab o'quvchilari uchun tushunarli bo'lgan atrof-muhit haqidagi bilimlarni o'zlashtirishni ta'minlaydi. Bu yoshdagi bolalarda tabiatni o'rganishga bo'lgan faqat emosional joziba emas, bilim olish motivlari bilan bog'liq. O'quvchilarning bu xususiyatini hisobga olib, qiziqishlarini quvvatlash uchun bilim olishga bo'lgan ehtiyojlarini yangi mazmun bilan to'ldirib turish kerak. Bu o'quvchilarga hayotdagi o'zaro aloqalarni ochib berishga hamda tabiatdagi turli-tumanliksiz inson yashay olmasligini tushunib yetishga yordam beradi. Predmetlararo aloqalarni amalga oshirish-integratsiya turlaridan biridir. Toshkentdagi 41-maktab o'qituvchisi bolalar nutqini o'stirish uchun tabiatshunoslik, o'qish, xusnixat va matematikadan foydalanadi. Tabiat bilan tanishtiruvchi darslarda bu maqsadning tanlanishini quyidagicha tushuntirish mumkin: Bu holatda nutq o'stirish erkin sharoitda, hozir o'qilayotgan ob'yektlarga bo'lgan jonli qiziqish asosida o'tadi. Tabiatshunoslik, o'qish, xusnixat va matematika nutq o'stirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi.

I. G. Pestalossi ta'kidlaganidek «... aql notinch sezgili idrok qilishdan aniq tushunchalarga ko'tariladigan» manbadir, Bu tushunchalarni anglash esa nutq san'ati bilan birga yuradi. Yerkin tabiat obrazlari bolada mantiq bilan birga ta'sirchanlikni ham rivojlantiradi. Har bir darsda nutq o'stirish masalalari hal

qilinadi, bunda o'rganilayotgan materialning o'ziga xosligi va nutq o'stirish masalasini tanlashning maqsadga muvofiqligi hisobga olinadi.

O'quvchilar bunday darslarni juda yaxshi ko'radilar. Ular ko'p yangi, kerakli tushunchalar beradi, tasavvurlarini tartibga soladi, o'quvchilar boshqa darslarda olgan bilimlaridan foydalanishlar zarur bo'lgan xolatlarni yaratadi. Bunday holatda bolalar o'rganilayotgan materialni yaxshiroq o'zlashtiradilar, bilimlar tizim xoliga keladi va o'quvchilar uchun juda zarur bo'lib qoladi. Shu bilan bog'liq integratsiyalangan dars taklif kilinadi, u o'quvchilar uchun tushunarli va olingan bilimlarni yangi o'quv sharoitida ishlata bilish ko'nikmasini shakllantirishga yordam beradi.

Xulosa: Umumiy o'rta ta'lim jarayonida fanlarni integratsiyalash o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini har tomonlama rivojlantirishda, ularning tafakkur va tasavvur doirasini kengaytirishda, ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Integratsiyalangan darslar o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshiradi, fanlararo aloqalarni mustahkamlaydi va olingan nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lash imkonini beradi. Shuningdek, bu jarayon san'at, tarix, tabiiy-matematik va mehnat ta'limi fanlarini uyg'unlashtirish orqali o'quvchilarda insonparvarlik ruhini, estetik didni, ma'naviy qadriyatlarni va kasbiy ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Integratsiya asosida tashkil etilgan ta'lim o'quvchilarning nafaqat o'quv jarayonida muvaffaqiyat qozonishiga, balki ularning kelajak hayotda jamiyat a'zosi sifatida to'laqonli faoliyat yuritishiga ham zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston Davlatini birgalikda barpo etamiz. O'zbekiston.T, 2016 y.
2. Karimov I. A Garmonichno razvitoye pokoleniye — osnovy progressa Uzbekistana. T, 1997g.

3. Karimov I. A Uzbekistan ustremleniy v 21 vek «Doklad » Prezidenta Respubliki Uzbekistan na XIV sessii Oliy majlisa (ШИТ 1999g. № 418)
4. Amonoshvili Sh. K «Kajdomu rebenku-individualnyy podxod» Vospitaniye osnovy (nachalnaya shkola 1991g). Buxareva L. N. Integratsiya uchebnykh zanyatiy v nachalnoy shkole na krayevedcheskoy osnove (nachalnaya shkola 1991g № 8).
5. Davidov V. V. Obobshchayushiye obucheniye M. Prosveshcheniye 1980g.
6. Zankov L. V. Usvoeniye i razvitiye mladshix shkolnikov. M. Prosveshcheniye 1965g.
7. Karplal R. «Yestestvenno nauchnyye dissipliny v nachalnoy shkole» (perspektivy 1982g. № 1-2) Kalyagin L. L, Aleksinka O. L. «Integratsiya shkolnogo obucheniya» (nachalnaya shkola 1990g. № 9)
8. Kuzmin L. L. , Zyryina S. V. , Malgorova O. V. Proverochnyye zadaniya po temam " Rasteniya vesnoy«, «Nasikomyye i ptisy vesnoy». M. Prosveshcheniye 1991g.
9. Mavlyanova R. A. Obucheniye v 1-om klasse. Posobiye dlya uchiteley v nachalnykh shkolax. T.